

ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНЕЗИС ПОЛІТИЧНОГО ЗНАКА

У статті розглянуто походження знаків політичного дискурсу двох основних типів – вербальних і невербальних. Показано, що успішність відбору того чи іншого символу як політичного знака залежить від того, чи здатен перший виконувати маніпулятивну функцію, вигідну комунікативному лідеру.

Ключові слова: політичний дискурс, знак, маніпуляція.

I. Вступ

Генезис знака в політичному дискурсі вивчається давно й широко (варто згадати праці Р. Блакара [1], Р. Водака [2], Г. Гусейнова [3], Т. ван Дейка [4], Н. Костенко [5], Л. Павлюк [8; 9], В. Парамонові [10], Г. Почепцова [13], О. Шейгал [18]). Не викликає сумнівів *маніпулятивна природа* політичного знака: саме знак, обраний “посвяченими”, перешкоджає істинному розумінню суті політичних процесів і змушує “профанів” діяти в інтересах комунікативного лідера. При цьому ще залишається недостатньо розробленим питання зв'язку генезису політичного знака з його маніпулятивною функцією. Це особливо актуально в нинішній ситуації, коли за увагу електорату змагається незліченна кількість політичних сил.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати походження найуживаніших знаків політичного дискурсу в розрізі їхнього зв'язку з колективною підсвідомістю.

III. Результати

Як відомо, семіотичний простір політики формується за допомогою знаків трьох основних типів:

- **вербальні** – це слова, вирази, цілі прецедентні тексти;
- **невербальні** – владні артефакти (візуальні символи влади), символічні уособлення влади або особистості політика (прапори, емблеми, портрети, погруддя), символічні місця, пов'язані зі здійсненням владних функцій, а також поведінкові знаки – символічні дії політиків;
- **змішані** – найменш численна група знаків. До таких належать, наприклад, гімн, котрий об'єднує текст і музику, герб, що має в своєму складі малюнок і словесний девіз.

Загальноновизнано, що концептуальна система знаків політичного дискурсу організована по лінії архаїчного архетипного протистояння “свій – чужий” (у період напруження

політичних пристрастей навіть “друг – ворог”). Знак – засіб відокремити своє й гарне від чужого та поганого. Знаки, внутрішньо зумовлені реципієнтом як “свої”, мають позитивну ідеологічну орієнтацію, знаки ж “чужого”, відповідно, негативну, сприймаються як агресивні й викликають агресію у відповідь.

Як **вербальні знаки** в політичному дискурсі обираються якомога абстрактніші поняття з розмитою семантикою. Ще Г. Лебон зауважував: “Могутність слів тісно пов'язана з образами, які вони викликають, і абсолютно не залежить від їх реального змісту. Дуже часто слова з найневизначенішим змістом мають найбільший вплив на юрбу. Це, наприклад, терміни: демократія, соціалізм, рівність, свобода тощо. Вони, безперечно, мають магічну силу, неначе в них дійсно приховане вирішення всіх проблем. Вони утворюють синтез усіх несвідомих бажань і надій...”

Ні розум, ні переконання не в змозі боротися проти відомих слів і відомих формул. <...> Багато хто ставить до них як до сил природи або надприродних сил. Вони викликають у душі грандіозні й невизначені образи, невизначеність яких тільки посилює їх таємничу міць. Вони є таємничими божествами, до яких віряни наближаються з благоговійним трепетом” [6, с. 84].

Ученому вторить інший визначний фахівець із масової психології – З. Фрейд: “Розумом і доказами проти певних слів та формул боротьби не поведеш. Варто їх вимовити з благоговінням, як фізіономії негайно виражають пошану й голови схиляються. Багато хто вбачає в них стихійні сили або сили надприродні. Згадаймо тільки про табу імен у примітивних народів, про магічні сили, які вбачаються ними в іменах і словах” [17].

Саме невизначеність значення робить вербальні політичні знаки зручним знаряддям маніпуляції, оскільки уможливорює семантичні зрушення й навіть підміну смислів. Терміни нашаровуються один на інший, відбувається семантичне перенесення, вна-

слідок чого ототожнюються об'єкти, насправді різні: уряд – держава, народ – влада, батьківщина – держава, державний – рідний тощо.

Такими словами легко жонглювати, що політики й роблять з успіхом. Дійсно, складно придумати, наприклад, що-небудь невідоміше, ніж такі аксіологічні поняття, як “свобода” або “демократія”, чи ідеологічні – “патріот” або “націоналіст”, або навіть такі, як “наш”, “рідний” або “вітчизняний”. Це дає змогу наповнювати означені словесні “пустушки” будь-яким змістом, ситуативно вигідним для комунікативного агента, і називати “оплотами свободи” країни, від неї дуже далекі, – ті ж горезвісні США. Навіть пірат може постати “демократом” залежно від контекстного оточення (було ж у піратів щось на зразок виборної влади!).

Жонглювання словами наочно демонструє, зокрема, феномен *евфемізації термінів*, невідгих комунікативному лідеру (*вища міра покарання* замість *розстріл*, *мафіозо* замість *бандит*, *культуртрегер* замість *колонізатор*, *роздержавлення* замість *денаціоналізація*, *переміщена особа* замість *біженець*, *спецконтингент* замість *окупаційні війська*, *спецоперація* замість *війна*, *непопулярні заходи* замість *грабіж*). Ми пам'ятаємо, як у відомій антиутопії Дж. Оруелла “1984” організація, що спеціалізується на перебріхуванні всього і вся, називається Міністерство Правди, відповідальна за злиденне життя народу – Міністерство Добробуту, а катівня – Міністерством Любові.

Одним із найяскравіших продуктів маніпуляції у вербальному політичному дискурсі є **метафора**. Найвідоміші політичні метафори – “холодна війна”, “імперія зла”, “п'ята колона”, “залізна завіса”, “застій”, “перебудова”, “вісь зла”, з найновіших – “оранжевий” у значенні “нечесний”, а також “опозиційний”, “протиурядовий” (широко використовується в Російській Федерації).

Передусім метафора використовується там, де потрібне *переконання*. Зовні її пізнавальна сутність – дедуктивне пояснення *невідомого через відоме* (за принципом аналогії); насправді ж частіше має місце представлення *невідомого через невідоме*, тобто доводиться говорити про метафоричну аргументацію як про процес псевдодедуктивний, оскільки реальний “генезис” метафори нерідко стирається з активної пам'яті соціуму (наприклад, походження терміна “чорна сотня”, який під час свого “народження” не мав жодного негативного значення).

Комунікативна (а по суті – маніпулятивна) функція метафори в політичному дискусії

рсі зводиться до таких основних чинників [9, с. 93]:

- вивести латентні уявлення на поверхню;
- “підібрати словесний одяг невловимому”, наповнити абстракції конкретикою;
- сконденсувати інформацію, відкинувши другорядне;
- спростити виклад, зробивши політику доступною для “середньостатистичного громадянина”;
- створити спільну базу знань суспільства (колективне несвідоме);
- розставити сигнали про найголовніше і таким чином ідеологічно спрямувати інформацію;
- активізувати увагу й полегшити запам'ятовування;
- переконати, провівши найкоротшим шляхом від посилань до висновків.

Являючи собою образ, метафора тому так бажана для натовпу. Безсумнівною є її гіпнотизуюча функція. Здебільшого за метафоричною зовнішньою *номінацією* прихована *конотація*, тобто заздалегідь визначена оцінка. Відповідно, існують метафори, які маніпулятивно налаштовують на позитивну оцінку (“український П'ємонт”, “оксамитова революція” як нібито ненасильницька), а є ті, що первісно викликають негативне ставлення до явища (“маріонетка”, “кліка”, “венькопатріот”).

Задане позитивне смислове навантаження мають, наприклад, метафори, пов'язані з архетипними поняттями **сім'ї** (“батько”, “брат”, “братній народ”), **молодості** (“Молода Німеччина (Польща, Сербія, Україна...)”), а також у контексті “нового народження” (“Весна народів”, “Празька весна”, “арабська весна”, “відлига”, “Розстріляне Відродження”), у приватній “флористичній” формі (“розквіт культури”, “цвіт нації”); метафори **творчості, наставництва, будівництва** (“перебудова”, “загальноєвропейський дім”, “закласти фундамент”, “розбудова держави”); **дорогоцінних металів** (“золотий мільярд”). Негативне, у свою чергу, – **смерті** (“політичний труп”, “політична могила”), а також **старості** як умирання, “виживання з розуму” (“стара Європа” або навіть “бабця Європа”, “геронтократія”, “динозаври”, “маразм”), **хвороби** (“вірус”, “епідемія”, “чума”, “виразка”, “пухлина”, “параліч”, “колапс”), **хижих звірів і птахів** (“натівські яструби”, “путінські соколи”), **їжі** (з підтекстом канібальства) – “поглинути”, “нашпигувати”, “ненаситний”, **хтонічних тварин** (“змія”, “ящір”), **потойбічних сил** (“відьма”, “шабай”), **сексуальних стосунків** як традиційно табуйованих (“вакханалія”, “політичний ловелас”, “підстилка”, “політична повія”, “політичний бордель”).

У відповідному смислово оточенні метафорою може ставати й “нейтральне”, на перший погляд, слово-термін, наприклад, **війна**: “торгові війни”, “сирна війна”, **імперія** (“імперські замашки”), **апартеїд**, **гетто**, **колонія**, **яничар**, **манкурт**, **путч**, **геноцид** (“холокост”), **революція** (“Помаранчева революція”). Навіть поза контекстом ці слова мають цілком очевидну задану конотацію (відповідно негативну чи позитивну), завдяки чому легко “метафоризуються” і здійснюють маніпулятивний вплив.

Цікавий також феномен того, як метафори, будучи безперечними *ідеологемами* (складовими елементами ідеології), часто перетворюються на *політичні афоризми*. Загальновідомі, наприклад, такі стійкі вирази як з історичного минулого, так і породжені новітніми реаліями: *Мундиры голубые, Кровавое воскресенье, Великий Перелом, Кузькина мать, дацибао, хунвейбин, Большой Скачок, чорні полковники, Старая Площадь, Полювання на відьом, Примкнувшийшимшепилов, Процесс пошел, Прорывы перестройки, завлаб, Кто есть ху, Рынок без базара, Чемоданы Руцкого (Плівки Мельниченка), Берите суверенитета столько, сколько съедите, Коробка из-под ксерокса, Упал – отжался, Хотели как лучше, а вышло как всегда, Мама русская, папа – юрист, Наше всё, Мочить в сортире, Сірий Будино (СБУ), Тарацанське тіло, Маємо те, що маємо, Майдан, Дон, Пасічник, Наколотые апельсины, Ці руки нічого не крали, ТАК (НЕ так!), Любі друзі, Моя нація, Леді Ю, Ми не бидло, ми не козли, Гречка (своєрідний аналог “сочевичної юшки”, за яку “продають душу”), Вонючий газ, Я и моя молодая команда, Пропало всё, Она працює (Вона сидить), Юлін грип, проффессор, Анна Ахметова, Текст победильному написан, Я йду, щоб повернутись, Покращення життя уже сьогодні, Тушки, Кнопкодави. Як і всякі інші афоризми, подібні вирази легко відриваються від обставин, що їх породили, і можуть вживатися в іншому контексті, екстраполюючи задане значення, чим, звичайно, теж виявляють свою маніпулятивну природу.*

Стосовно **невербальних знаків** політичного дискурсу слід зазначити, що маніпулятивність тут починається ще на рівні введення в площину знака самого образу того чи іншого політика як утілення певних особливостей поведінки, які успадковують або наслідують (диктатор Сирії Хафез аль Асад – “арабський Сталін”, Наталія Вітренко або Олег Ляшко – “український Жириновський” тощо). Назвати певним чином – то вже оцінити (точніше, нав’язати оцінку).

Легко стають інструментом маніпуляції також *ритуальні поведінкові знаки* й *одино-*

чні дії політиків. Як відомо, ознака легітимного прийому влади в Україні – урочиста хода новообраного Президента в залу Верховної Ради й присяга на Пересопницькому Євангелії. Самозвана “присяга” В. Ющенко, “викрикнутого на царство” Майданом, на якійсь іншій старовинній зовні книзі (як говорили “злі язика”, чи не кулінарній), – створила “магію легітимності” в період невизначеності.

Маніпулятивність може закладатися також в одиничні дії, котрі теж бувають настільки яскравими, що стають своєрідним ритуалом, прикладом для наслідування (або об’єктом пародії). Згадаймо хоча б “бешкетування” Хрущова із черевиком на трибуні ООН (мотив знімання, цілування тощо взуття має глибоку семантику ідеї підпорядкування). У “сходженні” В. Ющенко влітку 2004 р. на Говерлу прочитується архетипний мотив “отримання закону” від вищих сил (за аналогією з Мойсеєм, що приніс із гори Синай скрижалі з десятьма заповідями). Позірні “вмирання” Івана Грозного, його “квазівідречення” від влади з подальшою символічною “реінкарнацією” її, з підтвердженням переляканими безвольними “боярами” владного статусу лідера були взяті на озброєння Сталіним на початку липня 1941 р. в період гострої урядової кризи.

Поведінковий маркер відмови від влади, поразки, у свою чергу, не менш відома втеча Керенського із Зимового палацу 25 жовтня 1917 р. Приписуване колишньому голові Тимчасового уряду переодягання в сукню сестри-жалібниці – насправді історична “качка”, яка, проте, добре розкриває механізми підсвідомості: переможений чоловік, який надів жіноче вбрання, – це ніби “двічі переможений” (усе жіноче традиційно співвідноситься з *пониженням статусу*).

Не випадково *зовнішніми атрибутами влади* вважають артефакти, що мають чоловічу й владну *фалічну символіку* (скіпетр, держава, булава, жезл, посох), а також довгий спадаючий одяг, котрий має підсвідому *семантику мудрості* (мантії королів, суддів, лікарів, наставників, шинелі генералів, сутани священників, балахони пустельників), і головні убори, що візуально роблять їх носія вищим, а отже, і “головнішим” за оточення (вінець, корона, тіара, камилавка, папах старших військових чинів, хутряні шапки гетьманів і бояр). При цьому дійсний “владний” одяг повинен мати максимально спрощені лінії, наближаючись у “плані” до прямокутника як символу стійкості, стабільності, справедливості (згадаймо позбавлений будь-яких надмірностей крій френча, який наслідують у Сталіна наступні різнонаціональні “вожді” рангом дрібніше; але, у

свою чергу, цей напіввійськовий сурдут мав своїм прабатьком “серый походный сюртук” (М. Лермонтов) Наполеона).

Сталінська “шинель грубая, солдатская”, за виразом О. Галича, чоботи й кашкет “вождя” стали впізнаваними знаками “надзвичайної скромності”, а навколо сталінської люльки створена ціла міфологія (енергійні рухи напівзігнутої лівої руки із затиснутою в ній люлькою як “припечаткування” своїх слів, вогонь люльки як містичний “захисний бар’єр” тощо). Візуальними “образами революційності” з багаторічною історією зробилися берет Че Гевари, борода й сигара Фіделя Кастро тощо.

Характерно, що “сакральні місця” влади теж пов’язані з фізичним “винесенням” на якомога вище місце. Кремль стоїть на горі, підносячись над містом. Будівля Верховної Ради “нависає” над “ямою” Хрещатика. Трон – найвищий “стілець” у кімнаті. Трибуна і сцена теж “підняті” над залом (над площею, аудиторією). Посідати ці “високі” місця можуть тільки особи, легітимно наділені владним статусом. Свого часу Ленін оголошував “настання нової ери” з броньовика, а Єльцин – з БТР.

Вплив *графічних символів* також заснований на законах підсвідомості (достатньо вивчені “мова” колористики, “тваринна” семантика різних знаків тощо). Так, традиційно вдалим для досягнення політичного успіху вважається вибір “чоловічого” символу як уособлення сили і, відповідно, невдалим – “слабкого” жіночого. У різних країнах популярні “солярні”, “чоловічі”, “охоронні” символи *лева, орла, сокола, бика, барана* і практично не трапляються на емблемах такі “слабкі”, “ненадійні”, “нечисті” “місячні” тварини, як *заяць* або *кішка*.

“Чоловічу” ідею агресії виражають також такі символи, як *стріла, блискавка* (використані, наприклад, у 30-х рр. минулого століття в символіці крайньо-правих партій; найвідоміший приклад – руна “зіг”, символ СС). У зв’язку із цим стріла виглядає як своєрідна метафора блискавки, її схематичне зображення. Блискавка традиційно вважається атрибутом верховного божества як чоловічого космічного начала й у цій якості – емблемою суверенної влади.

Складнішою, “багатошаровою” є символіка таких популярних символів, як *хрест, свастика, зірка, тризуб*. *Хрест*, зображення якого наявні на прапорах таких європейських країн, як Великобританія, Греція, Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Швейцарія, – “загальнолюдський” схематичний символ упорядкованого Космосу, символ “земного” на противагу “небесному” (з яким співвідноситься відповідно як “земне” число “чотири” і “небесне” “три”). У контексті сим-

волічної політичної мови – це емблема світської влади, отриманої від Бога.

Свастика як “неправильний хрест”, на противагу “статичному” хресту, відображає бажання “наступальності”. Загальновідомо, що свастика – це амбівалентний солярний символ, який може (залежно від напрямку зламів) виражати як ідею “сонця, що сходить”, так і “сонця, котре заходить”. Дискредитація свастики в європейській свідомості пов’язана з вибором емблемою нацистської партії так званої “лівосторонньої свастики”, що повертається проти годинникової стрілки – до смерті.

Зірка, що правильно називається пентаграмою або пентаклем, – також древній магічний символ, особливо популярний у країнах, що претендують на звання “наддержав” (червона комуністична зірка, біла зірка американців). Теорія символів розрізняє “правильну”, “хорошу” пентаграму (верхівкою вгору) і “неправильну” (перевернуту), співвідносно зі зломом. “Правильна” пентаграма передбачає силу, наступальність, потяг до вдосконалення (що, вочевидь, цілком відповідає ідеологіям як СРСР, так і США). Оскільки зірка вважається схематичним зображенням людини, то це – особливе, своєрідне “бездуховне” вдосконалення.

Тризуб, “малий герб” України, – також образ із суперечливим значенням. Згідно з деякими версіями, у протоіндійську епоху тризуб був атрибутом верховного бога і, можливо, трактувався як символ єдності трьох форм часу (минулого, сьогодення, майбутнього) або трьох сфер світу (води, землі, неба) або ж об’єднував світ живих, світ мертвих і світ богів. З іншого боку, він може витлумачуватися як знаряддя руйнівних сил (тризуб Посейдона, “вила” сатани, в яких тризуб постає наче інфернальна іпостась хреста). Не є секретом, що не всі спеціалісти з теорії знака схвалюють вибір Україною цієї емблеми.

Тричастинні структури взагалі популярні в політичній символіці, можна згадати ще *лілію* Бурбонів, ірландську *конюшину-“трилисник”*. У символіці чисел саме трійка є першим “досконалим”, “сильним” числом, що встановлює рівновагу світу.

Особливо цікавою є семантика емблеми *серпа і молота*. Якщо молот передбачає ідею творення, то серп радше пов’язаний зі смертю (жнива як біблійна метафора Страшного суду тощо). Загалом таке “накладання” навряд чи можна визнати “кармічно” успішним, що й підтверджується історичним крахом ідеї комунізму.

Характерний “монархічний” символ – герб Бонапартів, котрий об’єднував у собі зображення *фіалок* (символ скромності) і *бджіл* (символ покірності й працьовитості).

Ті, хто вибирав цю емблему, вкладали в неї своє розуміння "ідеального народу".

"Кольорами сили" насамперед є ахроматичні *білий* і *чорний* – кольори "заперечення всього", зокрема і слабкостей, кольори відсутності коливань. (Вочевидь, недарма білий колір стає модним перед великою війною: згадаймо хоча б знаменитий "білий штрих" – сукню Наташі Ростової на балу 1810 р.). У білому ходить Папа Римський, у чорному – суддя.

До "владних" кольорів належить і агресивний, "бунтарський" *червоний*. Певно, не випадково комуністичний рух обрав "найсильніший" відтінок червоного – *кумачевий*, який має властивість провокувати фанатизм, схильність до прийняття безповоротних рішень. "Імператорський" (і "кардинальський") *пурпурний* колір, який об'єднує "земний" червоний і "небесний" синій, виражає ідею всеосяжного бачення світу, вихід за межі простору і часу. У *фіолетовій* модифікації пурпурного (колір єпископських шат у католицькій церкві) виникає значення прагнення до недосяжного.

Відносно неагресивний, але "сильний" "ісламський" *зелений* колір – колір подолання перешкод і труднощів. "Категоричний" аспект зеленого має на увазі потяг до панування винятково власних поглядів і переконань, позиціонування себе як носія непорушних принципів.

Помаранчевий колір, обраний у 2004 р. певними політичними силами як "колір революції", здатний (на протигагу "паралізуючому" фіолетовому) активізувати неусвідомлене невдоволення життям, викликати потяг до стихійних дій, "шоу", радісно-хтивих вражень. Традиційно вважається кольором націоналізму (колір нідерландської буржуазної революції тощо).

У "розслабляючий" *блакитний* колір, колір примирення й відсутності претензій, пофарбовані каски миротворців ООН.

Відверто "слабкими" в політиці є "інфантильний" *рожевий* – традиційний маркер соціалізму (колір боязкості, сентиментальності, безплідної, неспрямованої чутливості) – і *малиновий* (колір індивідуальності на протигагу масовості, імпульсивності та непередбачуваності). Чи не цим невдалим вибором, зокрема, пояснюється крах проекту під назвою "Юлія Тимошенко"?

Цікавим є також феномен додаткових значень, які утворюються в разі поєднання тих чи інших кольорів. *Червоний з білим* – кольори польського прапора – асоціюються із чистотою і гармонією. Комбінація *білого* й *блакитного* в символіці Партії Регіонів може бути прочитана як щось на кшталт "наша влада отримана від вищих сил". Класичне, використовуване в багатьох національних прапорах (Росія, Франція, Словенія, Сло-

ваччина, Югославія, Парагвай, Панама, Чилі, Таїланд тощо), поєднання *білого*, *червоного* й *синього*, – кольори трьох головних індійських богів (Шиви, Брахми та Вішну).

IV. Висновки

Отже, вивчення генезису політичного знака переконує в тому, що відбір і використання певних лексем, понять і візуальних образів як знаків політичного дискурсу – складний процес, котрий може бути успішним лише за умови виваженого використання архаїчних структур колективного підсвідомого. Тільки знаки, які вміло впливають на "слабкі місця" реципієнта, в змозі виконувати маніпулятивну функцію, вигідну комунікативному лідеру. Це відкриває широкі перспективи для детального дослідження маніпуляцій тими чи іншими словесними й графічними образами в кожній конкретній політичній кампанії.

Список використаної літератури

1. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти: (Теоретико-эмпирические исследования языка и его использования в социальном контексте) / Р.М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия: сб. ст. – М.: Прогресс, 1987. – С. 88–125.
2. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград: Перемена, 1997. – 139 с.
3. Гусейнов Г.Ч. Советские идеологемы в русском дискурсе 1990-х / Г.Ч. Гусейнов. – М.: Три квадрата, 2003. – 272 с.
4. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Костенко Н.В. Ценности и символы в массовой коммуникации / Н.В. Костенко. – К.: Наук. думка, 1993. – 130 с.
6. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – СПб.: Макет, 1995. – 316 с.
7. Огнев И. Цветонумерология: Число, цвет, судьба / Иван Огнев. – М.: Эксмо, 2009. – 304 с.
8. Павлюк Л.С. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Л.С. Павлюк. – Львів: ПАІС, 2006. – 120 с.
9. Павлюк Л.С. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація / Л. Павлюк. – Львів: ПАІС, 2007. – 168 с.
10. Парамонова В.А. Политический символ как средство легитимации социального пространства / В.А. Парамонова. – Волгоград, 2002. – 64 с.
11. Петренко В.Ф. Язык метафоры в рейтинге политических лидеров / В.Ф. Петренко // Социологический журнал. – 2002. – № 1. – С. 41–48.
12. Полная энциклопедия символов и знаков / [авт.-сост. В.В. Адамчик]. – Минск: Харвест, 2008. – 607 с.

13. Почепцов Г.Г. Символы в политической рекламе / Г.Г. Почепцов. – К. : Принт сервис, 1997. – 331 с.
14. Психология цвета : сб. : пер. с англ. – М. : Рефл-бук : Ваклер, 1996. – 349 с.
15. Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
16. Трессиджер Дж. Словарь символов / Дж. Трессиджер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 430 с.
17. Фрейд З. Тотем и табу [Электронный ресурс] / Зигмунд Фрейд. – Режим доступа: <http://tainoe.o-nas.info/index.php/books/80-freid13/546-freid1302>.
18. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : монография / Е.И. Шейгал. – М. ; Волгоград : Перемена, 2000. – 367 с.
19. Энциклопедия символов / [сост. В.М. Рощаль]. – М. : АСТ ; СПб. : Сова, 2008. – 1007 с.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2012.

Хмель О.С. К вопросу о генезисе политического знака

В статье рассмотрено происхождение знаков политического дискурса двух основных типов – вербальных и невербальных. Показано, что успешность отбора того или иного символа в качестве политического знака зависит от того, способен ли первый выполнять манипулятивную функцию, выгодную коммуникативному лидеру.

Ключевые слова: *политический дискурс, знак, манипуляция.*

Khmel O. On the Genesis of Political Sign

The paper considers the origin of the mark of political discourse two main types – of verbal and non-verbal. We show that the selection of a character as a political sign depends on whether the first is able to perform the manipulative function favorable communicative leader.

Key words: *political discourse, sign, manipulation.*